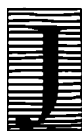

JAN KORNAŚ
(1923–1994)

BOTANIK
GEOGRAF ROŚLIN
FITOSOCJOLOG
TAKSONOM

Jan Kornaś urodził się 26 kwietnia 1923 r. w Krakowie, w rodzinie nauczycielskiej. Jego ojciec, Leon, był doktorem nauk humanistycznych, nauczycielem języków nowożytnych. Matka, Kazimiera z domu Kluzek, uczyła łaciny. W latach 1929–1935 Jan Kornaś uczęszczał do szkoły podstawowej w Białej Krakowskiej (obecnie Bielsko-Biała). W 1935 r. rozpoczął w Krakowie naukę w szkole średniej, którą ukończył maturą w 1943 r. Do rozwoju jego zainteresowań botanicznych we wczesnej młodości niewątpliwie przyczyniła się siostra jego matki — botanik Aniela Kluzekówna. W 1943 r. Jan Kornaś podjął studia przyrodnicze na tajnych kompletach w Uniwersytecie Jagiellońskim. Dyplom magistra uzyskał już po zakończeniu II wojny światowej, w 1946 r., na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ. Jego mistrzami byli profesorowie: Władysław Szafer (1886–1970), Bogumił Pawłowski (1898–1971) i Roman Wojtusiak (1906–1987). Po ukończeniu studiów pracował przez całe życie w Instytucie Botaniki UJ: jako młodszy asystent (1946–1947), starszy asystent (1947–1954), adiunkt (1954), docent (1955–1962), profesor nadzwyczajny (1963–1971) i profesor zwyczajny (1971–1994). Doktorat z filozofii uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim w 1949 r. na podstawie rozprawy *Synantropijne zespoły roślinne Jury Krakowskiej*. W 1954 r. został mianowany docentem przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną na podstawie monografii *Geobotaniczna charakterystyka Gorców*. Od 1961 do 1993 r. był kierownikiem Zakładu Taksonomii Roślin i Fitogeografii w Instytucie Botaniki UJ. W latach 1967–1976 i 1980–1992 był dyrektorem tegoż Instytutu. Oprócz zajęć w Uniwersytecie Jagiellońskim pracował na pół etatu w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie, najpierw jako asystent (1953–1954), a potem samodzielny pracownik naukowy (1955–1964), pełnił tam również funkcję zastępcy dyrektora do spraw naukowych (1954–1964).

W 1957 r. Jan Kornaś pracował w Stacji Geobotanicznej w Montpellier pod kierownictwem Josiasa Braun-Blanqueta (1884–1980), twórcy tzw. szwajcarsko-francuskiej szkoły fitosocjologicznej. W 1961 r. przebywał na półrocznym stypendium w Stanach Zjednoczonych (Duke University w Durham i Washington State University w Pullman), gdzie pracował pod kierunkiem sławnych ekologów amerykańskich, H. J. Oostinga, D. W. Billingsa i R. Daubenmire'a. W latach 1971–1973 wykładał w uniwersytecie w Lusace (Zambia), a kilka lat potem (1977–1978) w uniwersytecie w Maiduguri (Nigeria). Przez trzy semestry, w latach 1985, 1987 i 1990, prowadził wykłady „Synantropizacja szaty roślinnej”, w uniwersytecie w Innsbrucku.

W 1973 r. został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a w 1986 r. członkiem rzeczywistym. Od 1990 r. był członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. W 1945 r. wstąpił do Polskiego Towarzystwa Botanicznego, pełnił przez wiele lat funkcję przewodniczącego Oddziału Krakowskiego, a w 1986 r. został członkiem honorowym Towarzystwa. Był również członkiem Association pour l'Étude Taxonomique de la Flore d'Afrique (1974), British Pteridological Society (1976), International Association for Vegetation Science (IAVS) (1976), International Association of Pteridologists (w 1982 r. został członkiem, w 1990 r. — honorowym wiceprezydentem) oraz American Fern Society (1990).

W 1946 r. zawarł związek małżeński z córką nauczyciela szkół średnich w Krakowie, Anną Medwecką, która została znanym botanikiem i współautorką jego licznych prac. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci (Maria, Stanisław, Teresa i Andrzej). Profesor Jan Kornas zmarł 8 sierpnia 1994 r. w Krakowie. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Profesor Kornas poświęcał cały swój czas badaniom naukowym i działalności dydaktycznej. Praca była dla niego jednocześnie najważniejszym hobby. Ogromna erudycja i wiedza, którą wspierała doskonała pamięć i wyjątkowa zdolność obserwacji, zwracały uwagę tych, którzy poznali profesora. Był człowiekiem chłodno patrzącym na otaczający go świat, powściągliwym w okazywaniu uczuć, ale bardzo sprawiedliwym w merytorycznej ocenie dokonań współpracowników. Pedantycznie dokładny w pracy, bardzo krytyczny również wobec własnych dokonań, od współpracowników i uczniów wymagał solidności i inteligencji w działaniu. Był zdecydowanym wrogiem pustosłowia i nieudokumentowanych stwierdzeń. Jego możliwości intelektualne i wiedza wielokrotnie przekraczały to, czego dokonał w nauce i co prezentują jego publikacje. Uważał, że godne ogłoszenia są tylko wielokrotnie sprawdzone wyniki, a nie hipotezy czy dane, co do których nie miał pewności.

Lubił uczyć. To stwierdzenie dotyczy zarówno studentów, jak i współpracowników. Dla studentów był pobłażliwy. Raczej męczyła go ich niewiedza i zawsze budziła w nim wątpliwości, czy dobrze i przystępnie przekazał im

Prof. Jan Kornas w czasie pobytu w Nigerii, 1977

wiadomości. Swoich uczniów i współpracowników traktował jednak już z mniejszą wyrozumiałością. Uważał, że człowiek sam musi pracować nad poszerzaniem swoich horyzontów. Profesor nie ujawniał prawie nigdy swojej oceny podległych mu pracowników. Często jako jego uczeń myślałem, że nie widzi wielu spraw dotyczących najbliższych mu ludzi w Instytucie. Dopiero gdy objąłem za jego namową stanowisko dyrektora Instytutu Botaniki, okazało się, że doskonale nas znał i potrafił bardzo wnikliwie ocenić.

Był wielkim patriotą, chociaż nie lubił wielkich słów. Uważał pracę, którą wykonywał z poświęceniem wszystkich sił, za swoją powinność wobec ojczyzny i macierzystej uczelni. W czasie okupacji niemieckiej był jednym z koordynatorów studenckich na tajnych kompletach. Było to zajęcie wymagające wielkiej odwagi. Nigdy sam o tym nie wspominał.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Jan Kornaś należy do grona najwybitniejszych botaników polskich 2. połowy XX w. Prowadził badania w dziedzinie fitogeografii, fitosocjologii i taksonomii roślin naczyniowych. Był jednym z najwnikliwszych badaczy wpływów antropogenicznych na szatę roślinną. Zajmował też czołową pozycję wśród badaczy protników afrykańskich. Był wychowankiem, a później długoletnim kierownikiem krakowskiej szkoły geobotanicznej Mariana Raciborskiego, kontynuowanej i twórczo rozwijanej przez Władysława Szafera i Bogumiła Pawłowskiego. Należał do najwybitniejszych jej przedstawicieli, wzbogacając ją o nową problematykę badawczą (np. wieloaspektową analizę oddziaływania człowieka na szatę roślinną) i nowe metodyki.

Babia Góra, wycieczka ze studentami UJ, 1970

FITOSOCJOLOGIA

Profesor Kornaś poszerzył stosowanie w Polsce metody Braun–Blanqueta klasyfikacji zbiorowisk roślinnych na zbiorowiska ruderalne i segetalne oraz różne inne typy zbiorowisk nieleśnych. Usystematyzował syntaksonomię wielu trud-

nych typów zbiorowisk. Z bardzo dobrymi rezultatami podjął wraz z kolegami pionierskie badania zbiorowisk dna morskiego wybrzeży Bałtyku. Jest jednym z klasyków fitosocjologii w Polsce.

FITOGEOGRAFIA

To dziedzina, w której Jan Kornaś położył zdecydowanie największe zasługi. Florystyczna geografia roślin zawdzięcza mu klasyczne studium flory (1957) i stosunków geobotanicznych Górców (1955). Ta bardzo nowoczesna metodycznie i poznawczo monografia stała się na długie lata wzorem dla podobnych prac o Karpatach. Wprowadził w niej bardzo konsekwentnie analizę zasięgów zarówno poziomych, jak i pionowych elementów flory oraz przedstawił ich charakterystykę fitosocjologiczną wraz z oceną stopnia rodzimości.

Jan Kornaś przygotował od strony metodycznej badania nad zasięgami roślin naczyniowych w Karpatach i wraz ze współpracownikami zebrał wielką liczbę danych florystycznych z tego obszaru.

Ogromne zasługi położył w ustaleniu metodyki i kierunków badań nad wpływem człowieka na szatę roślinną. Przystwoił botanice polskiej i umiejętnie zmodyfikował

Obóz Koła Przyrodników UJ w Bieszczadach. Dwernik, 28 czerwca 1979.
Od prawej siedzą: J. Kornaś, A. Medwecka-Kornaś, T. Winnicki, H. Trzczińska-Tacik

klasyfikację historyczno-geograficzną Thellunga. Badał skutki oddziaływań człowieka na poziomie zarówno gatunku, fitocenozy, jak i całej szaty roślinnej. Jego przemyślenia i rozwiązania w tej dziedzinie weszły na trwałe do nauki światowej.

Kilka prac poświęcił gatunkom zastępczym występującym w lasach Eurazji i Ameryki Północnej. Nowatorsko wykorzystana metoda fitosocjologii Braun-Blanqueta dała bardzo dobre rezultaty i wskazała nowy, obiecujący kierunek badań.

Przez ponad 20 lat prowadził badania nad fitogeografią paprotników afrykańskich. Badania te przyniosły mu światowe uznanie. Opublikował monograficzne opracowania dla Zambii (1979) i Rwandy (1993) oraz kilka prac syntetycznych. Wraz ze swym uczniem (Z. Dzwonko) wprowadził do fitogeografii afrykańskiej nowe metody analizy numerycznej (1978). Odkrył też w swych badaniach florystycznych w Afryce wiele nowych gatunków na rozległych terytoriach, przez co umożliwił przyszłe studia geograficzno-roślinne na tym terenie.

EKOLOGIA ROŚLIN

Wiele prac poświęcił profesor Kornaś ekologii afrykańskich paprotników, opisując nowe zjawiska charakterystyczne dla ich biologii. Także wiele jego publikacji fitosocjologicznych prezentuje głębokie zrozumienie ekologii taksonu i zbiorowiska. Pionierską pracę napisał na temat sposobów i mechanizmów rozsiewania się chwastów polnych w Gorcach (1972), zastosował w niej bardzo konsekwentnie zmodyfikowany system dyseminacyjny i wprowadził nową metodykę, by określić przynależność poszczególnych taksonów do jej wyróżnień. Praca ta, jako klasyczna w tej dziedzinie, jest ważną pozycją w literaturze światowej.

TAKSONOMIA ROŚLIN

Jan Kornaś był autorem opracowań dla kilku rodzajów do syntetycznego dzieła *Flora polska*. Prowadził badania taksonomiczne nad krytycznymi rodzajami paprotników afrykańskich, szczególnie z rodziny *Hymenophyllaceae*. Opisał nowy gatunek z Zambii w rodzaju *Athyrium*.

ORGANIZATOR NAUKI

Przez wiele lat pełnienia funkcji dyrektora Instytutu Botaniki UJ i zastępcy dyrektora do spraw nauki w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie profesor Kornaś wywarł zasadniczy wpływ na podejmowanie nowych kierunków badań botanicznych i ich późniejszy rozwój. Kierował pracami wielu zespołów naukowych. Stworzył wydawnictwo Instytutu Botaniki UJ „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Botaniczne” i od 1975 r. aż śmierci był jego redaktorem. W latach 1958–1967 był współredaktorem (razem z profesorem B. Pawłowskim) czołowego polskiego czasopisma botanicznego „Frag-

menta Floristica et Geobotanica” (wydawanego przez Instytut Botaniki PAN w Krakowie). Był też członkiem wielu rad i komitetów redakcyjnych polskich („Acta Agrobotanica”, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae”, „Fragmenta Floristica et Geobotanica”, „Wiadomości Botaniczne”) i zagranicznych czasopism naukowych („Acta Botanica Fennica”, „Acta Botanica Mexicana”, „Annales Botanici Fennici”, „Flora”, „Phytocoenologia”, „Webbia”). Jako członek zespołów redakcyjnych międzynarodowych przedsięwzięć naukowych pracował nad wydawnictwami *Atlas Florae Europaeae* i *Index Holmensis — A World Index of Plant Distribution Maps*. W 1987 r. był honorowym wiceprezydentem XIV Międzynarodowego Kongresu Botanicznego w Berlinie.

NAUCZYCIEL I POPULARYZATOR

Profesor Kornas prowadził wykłady z taksonomii roślin i fitogeografii. Jednak najbardziej zaznaczył się w pamięci studentów doskonałymi wykładami z biologii kwiatów. Dla tych wykładów studiował ogromną światową literaturę przedmiotu. Nigdy w tej dziedzinie nie prowadził badań, ale był jednym z jej najdoskonalszych znawców. Rewelacyjnie umiał prowadzić zajęcia terenowe. Wprowadzał studentów w świat rodzimej przyrody, uświadamiając i jednocześnie dokumentując wpływ człowieka.

Prof. Jan Kornas w auli Collegium Novum, w czasie uroczystości 80-lecia Instytutu Botaniki UJ, 29 września 1993

Był człowiekiem książki, bardzo dużo czytał. By udostępnić światową literaturę kolegom z mniejszych ośrodków, którzy nie mieli do niej dostępu, pisał setki recenzji publikowanych w różnych czasopismach naukowych. Odznaczały się one rzetelnością i zawierały osobisty pogląd autora recenzji na przeczytane dzieło. Wraz z żoną, Anną Medvecką-Kornaś, napisał doskonały podręcznik *Geografia roślin* (1986). Jest to dzieło bardzo konsekwentnie opracowane, dające również wgląd w poglądy naukowe autora i będące do dzisiaj podstawowym źródłem literatury fitogeograficznej.

Wykształcił wielu studentów. Był promotorem ponad 60 prac magisterskich i 14 doktorskich oraz recenzentem w 62 przewodach doktorskich i habilitacyjnych w Polsce i w 6 zagranicznych.

UCZNIOWIE

Eugeniusz Dubiel (dr hab. UJ), Zbigniew Dzwonko (prof. UJ), Anna Pacyna (dr hab. UJ), Andrzej Sendek (prof. Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach), Krystyna Towpasz (dr hab. UJ), Helena Trzcńska-Tacik (prof. UJ), Adam Zając (prof. UJ), Bogdan Zemanek (dr hab. UJ).

ZBIORY

Jan Kornaś gromadził zbiory zielnikowe, przede wszystkim roślin wyższych z Polski (ze szczególnym uwzględnieniem Karpat Polskich). Jego kolekcja to ok. 30 000 arkuszy, w tym z Europy ok. 20 000, z Afryki — ok. 7000 arkuszy i Ameryki Północnej — 3000 arkuszy. Znajdują się one w Instytucie Botaniki UJ w Krakowie.

EPONIMY

Istnieje kilka nazw roślin utworzonych na jego cześć: *Alchemilla kornasiana* Pawłowski, *Schefflera kornasii* Grushvitzky i N. Skvortzova, *Taraxacum kornasii* van Soest, *Xyris kornasiana* Brylska i Lisowski, *Liparis joannis-kornasii* Szlachetko.

PUBLIKACJE

Jan Kornaś był autorem ponad 600 publikacji, w tym autorem i współautorem 6 książek, ponad 130 oryginalnych prac naukowych, 46 artykułów przeglądowych, ok. 80 artykułów popularnonaukowych oraz ponad 350 recenzji książek. Najpełniejsze bibliografie: B. Pietras, *Jan Kornaś, Anna Medvecko-Kornaś. Bibliografia publikacji 1946–1986*, Uniwersytet Jagielloński. *Varia* 248, Kraków 1988, ss. 66;

B. Pietras, *Bibliography of Jan Kornaś*, [w:] *Botanostephane Kornasiana*, *Fragm. Flor. Geobot.* 1993, Suppl. 2/1, s. 17–52.

NAJWAŻNIEJSZE PRACE

1. *Associations végétales sous-marines dans le Golfe de Gdańsk (Baltique polonaise)* [współautor: A. Medwecka-Kornaś], *Vegetatio* 1950, 2/2–3, s. 120–127.
2. *Charakterystyka geobotaniczna Gorców. Caractéristique géobotanique des Gorces (Karpathes Occidentales Polonaises)*, *Monogr. Bot.* 1955, 3, ss. 216.
3. *Corresponding taxa and their ecological background in the forests of temperate Eurasia and North America*, [w:] *Taxonomy, phytogeography and evolution*, red. D. H. Valentine, Academic Press, London–New York 1972, s. 37–59.
4. *Rozmieszczenie i ekologia rozsiewania się chwastów w zespołach polnych w Gorcach. Distribution and dispersal ecology of weeds in segetal plant communities in the Gorce Mts. (Polish Western Carpathians)*, *Acta Agrobot.* 1972, 25/1, s. 5–67.
5. *Distribution and ecology of the pteridophytes in Zambia*, PWN, Warszawa–Kraków 1979, ss. 205.
6. *Biometrics and numerical taxonomy of the genus Actiniopteris (Adiantaceae, Filicopsida) in Zambia* [współautorzy: Z. Dzwonko, K. Harmata, A. Pacyna], *Bulletin du Jardin Botanique National de Belgique* 1982, 52/3–4, s. 265–309.
7. *Geografia roślin* [współautor: A. Medwecka-Kornaś], PWN, Warszawa 1986, ss. 527.
8. *Plant invasions in Central Europe: historical and ecological aspects*, [w:] *Biological invasions in Europe and the Mediterranean Basin*, red. F. di Casti, A. J. Housen, M. Debussche, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1990, s. 19–36.
9. *Atlas of distribution of pteridophytes in Rwanda (Central Africa)* [współautorzy: K. A. Nowak, M. Matyjaszkiewicz], *Zesz. Nauk. UJ. Prace Bot.* 25, Kraków 1993, s. 1–137.
10. *The significance of historical factors and ecological preferences to the distribution of African Pteridophytes*, *Journal of Biogeography* 1993, 20, s. 281–286.

BIBLIOGRAFIA

- J. Siemińska, *Janek Kornaś — my colleague and friend (on the 70th anniversary of his birth)*, [w:] *Botanostephane Kornasiana*, *Fragm. Flor. Geobot.* 1993, Suppl. 2/1, s. 1–16.
- A. Zając, *Professor Jan Kornaś as plant geographer*, [w:] *Botanostephane Kornasiana*, *Fragm. Flor. Geobot.* 1993, Suppl. 2/1, s. 57–65.
- A. Zając, A. Zemanek, *Anna Medwecka-Kornaś and Jan Kornaś — an outline of their biographies and research activity*, *Acta Soc. Bot. Pol.* 1993, 62/3–4, s. 113–122.

Adam Zając